

Генералюк Леся,

Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України (Київ, Україна)

ORCID iD 0000-0002-5095-5943

e-mail: legeneraliuk@ukr.net

«АПОКАЛІПСИСИ РЕВОЛЮЦІЙ», МАСОВИЙ ТЕРОР, ВІЙНА У РЕЦЕПЦІЇ ОЧЕВИДЦЯ ПОДІЙ М. ВОЛОШИНА

У статті пропонується новаторська інтерпретація творчого доробку Максиміліана Волошина 1917–1924 рр., який висвітлює його реакцію на апокаліптичні події початку ХХ ст. — революції, війни в Росії. Своє персональне розуміння так званої жовтневої революції та більшовицького терору, що прийшов після неї, поет, художник, мислитель, який сповідував європейські гуманістичні цінності, вичерпно висловив у широкому тексті — у поезії, публіцистичних статтях та щоденникових нотатках. В основу своєї концепції він поклав думку про зв'язок причин та наслідків історичних процесів. Жорстокістю завоювань, концентрацією насильства в Росії він намагався логічно аргументувати й тим пояснити систематичне руйнування своєї країни громадянами цієї ж країни.

Волошин вказав на спонтанність та циклічний характер російської історії, на імморалізм правителів, їх деспотичний стиль керування державою, підкреслив антигуманну сутність державних структур у всі часи. Заслуга його в тому, що в роки червоного терору він відкрито говорив про масові вбивства, штучно поширюваний голод, тортури, страти 1919–1923 рр., документально фіксував злочини радянської влади та її представників. Змалював низку огидних типажів, породжених більшовицькою системою. Водночас, спираючись на численні історичні джерела, розкрив корені російського тероризму, показав його витoki й етапи, а також представив варіанти вияву терору на рівні як влади, так і нижчих верств суспільства. Завдяки паралелям з революційними сюжетами у європейських країнах, аналізу ключових подій та постатей в російській історії Волошин зміг показати не лише внутрішні механізми, котрі визначили роль Росії у «спільній трагедії людства», але й, вважаючи її країною з «безумною та страшною долею», країною-агресором, загрозою для всього цивілізованого світу, зумів подати маркери її нейтралізації.

Ключові слова: громадянська поезія, публіцистика, історіософія, історичні алгоритми тиранії, деспотизм, рабство, загарбницька політика, війна, апокаліпсис, більшовицький терор, провіденціалізм.

Актуальність статті. «Росія переживає внутрішній апокаліпсис і намагається зробити апокаліпсис вселенський», — це узагальнення доктора історичних наук Лариси Якубової, засноване на докладному аналізі російської історії, вповні характеризує нинішню конфронтацію держави-терориста з Україною та усім цивілізованим світом. Безпрецедентна у ХХІ ст. російсько-українська війна є, по суті, черговою демонстрацією тієї траєкторії, якою завжди рухалася історія Росії. Микола Костомаров називав її рухом по колу. Визначення історика повторив свого часу і поет-гуманіст Максиміліан Волошин, який здійснив масштабний аналіз специфіки цієї країни. Долю її він вважав страшною і безумною, говорив, що в майбутньому вона продовжить чинити катастрофи.

«Не Запад, а Россия / Зажжет собою мировой пожар», — передбачив у поемі «Росія» (1924) подальші кола тієї кривавої вакханалії, свідком якої був у 1917–1924 роках. У розпал більшовицьких масових страт, в 1921 р., писав у вірші «Нащадкам (У часи терору)», що на його покоління припали жахливі апокаліптичні часи, але смерті й страждання мільйонів мають відвернути світ від нових трагедій. Це хіба на початку ХХ ст. «Свідетели великого распада, / Мы видели безумья целых рас, / Крушенья царств, косматые светила, / Прообразы Последнего Суда: / Мы пережили Илиады войн / И Апокалипсисы революций» (Волошин, 2003, с. 349). Надалі ж людство, на думку поета, мало б засвоїти урок: назавжди відмовитися від пролиття крові та змінити стиль співжиття народів.

Сучасники Першої світової, тодішні свідки розпаду імперій, не могли й уявити повторення варварського, питомо російського, сценарію апокаліпсису 1917–1920-х рр. Його основний удар тримає теперішнє покоління українців, свідків і модераторів загибелі останньої імперії. Позаяк зумовлена агонією імперських зазіхань війна в Україні є наслідком червоного терору, новий виток апокаліптичного сюжету «через сто років» фіксують політики й науковці. Зокрема, Віктор Швець зазначає: «Громадянська війна в Росії, яка почалася після Жовтневого перевороту — досі ще не закінчилася. Вона не закінчилася в грудні 1922 року, як вважають історики, а продовжується, хоча і не в такій активній фазі» (Швець, 2022). Оскільки росіяни досі не подолали ментального розколу: не спромоглися осмислити причини мільйонів смертей співгромадян, замовчували, а далі камуфлювали міфом «руського мира» злочини більшовизму, трагедії голодоморів, репресій, ГУЛАГу etc, спровокований ними апокаліпсис, проминувши латентний період, з новою силою розгорнувся тепер, на початку століття XXI. Ірраціональна жорстокість росіян та їх розправи над українцями змусили політичний істеблішмент Заходу визнати, що Росія не тільки переступила поріг варварства, але є джерелом і рушійною силою міжнародного тероризму: 13 жовтня 2022 р. в резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи (п. 13.7) російський режим оголошено терористичним (Resolution 2463, 2022).

Проблема нейтралізації російських загроз актуальна не тільки зараз, у розпал війни, але й у перспективі. До того ж реакція цивілізованого світу на війну в Україні залишає відкритим питання, наскільки той розуміє латентну модель поведінки Росії, вбудовану в рамках узаконеного насильства. Світова спільнота лише тепер починає адекватно сприймати державу, яка протягом своєї історії плекала в собі потужну програму терору. Оскільки ця програма в різні періоди працювала як на рівні влади, так і на рівні низів, протидія їй неможлива поза розумінням її специфіки.

Предмет. У цьому контексті враховуємо й інформативно насичений доробок українця М. Волошина — філософа-аналітика, фактографа, який одразу після 1917 р. запропонував цілісний погляд на Росію, заснований на розумінні самої суті її історичного шляху. Це він першим назвав більшовизм російським *національним* явищем і, умовно, випереджуючи сьогоднішні постанови ПАРЄ, польського сенату тощо, першим озвучив Заходу загрози від Росії, котра продукує та ширить терор в планетарно-

му масштабі (Вірші про терор. Берлін: Видавництво письменників, 1923). Звикла породжувати хаос країна, пише він, до світу «ощерилась годами / Расстрелов, голода, уособиц и вражды». Вона веде безвідповідальні війни, культивує агресію, паразитує на розвинутих країнах: «В России нет сыновнего преинства / И нет ответственности за отцов. / Мы нерадивы, мы нечистоплотны, / Невежественны и ущемлены. / На дне души мы презираем Запад, / Но мы оттуда в поисках богов / Выкрадываем Гегелей и Марксов, /...в нас нет / Достоинства простого гражданина» (Волошин, 1991, с. 199).

Вражає і профетизм цього співбесідника й приятеля таких корифеїв культури, як Е. Шюре, М. Метерлінк, Е. Верхарн, А. Франс. Приміром, у листі від 27.04–10.05.1918 він писав О. Петровій, означуючи майбутню роль Криму, який «надто мало є Росією й по суті нічого, окрім зла, від російського завоювання не бачив за минулі півтора століття», насамперед «з точки зору того “Армагеддону”, котрий незабаром спалахне між Європою та монголами на всьому просторі європейської Росії, від якої після цього каменю на камені не залишиться» (Волошин, 1999). У вересні — жовтні 1920 р. Волошин у листі до Б. Савінкова дав політичний прогноз: «Росія неминуче йде до єдиновладдя», її очолить «правитель пожиттевий, однак не спадковий, а такий, що сам призначає собі наступника й, вірогідно, помазаний, бо участь церкви мені видається також неминучою» (Волошин, 2013, с. 341–342). У тому ж 1920-му стверджував, що «соціалізм є згущено-державним за своєю суттю. Неминуча логіка речей приведе до того, що він буде відшукувати це в диктатурі, а потім у цезаризмі» (Волошин, 2008, с. 499). Уже тоді він був переконаним у невідворотності бумерангу історії: «пружина, стягувана протягом віків, умить розвертається одним жажливим махом» (Волошин, 1988, с. 205).

Передбачення Волошина ґрунтувалися на його знаннях історії країн Європи, на персональній концепції держави, яку називав «гіркою дітовбивцею». У розпал червоного терору, коли тільки за роки громадянської війни (1917–1922) було знищено більше 12 мільйонів людей, терору, що створив фундамент для тоталітарного СРСР, він вивів формулу Росії «безумної» («окаянної», «п'яної», «сліпої», «пропащої»), нестримної у проявах насильства. У його транскрипції переломною цивілізаційною катастрофою стала не Перша світова війна, а більшовицький переворот. Адже розрахований на тривалий період і значні масштаби більшовизм уже тоді закладав основи деструктивних процесів усередині західного світу. Звісно, істо-

рики помиляються в думці, що червоний терор закінчився у 20-х роках минулого століття, — їхній висновок не відповідає фактам. Культурований у різні періоди, не лише за більшовицько-комуністичної системи, він залишився ідеологією, державною ідеєю Росії. Приймаючи різні личини, він і сьогодні є головним засобом правління владних структур, інструментом поширення цивілізаційного розбрату.

Заслуга «парижанина» і європоцентриста Волошина, шокованого «бунтом на колінах», «бісівським шабашем», змушеного заглибитися в «те жахіття, яке являє собою російська історія у всі віки» (Волошин, 2008, с. 492), у тому, що він першим здійснив аналіз (суголосний сучасним поглядам) історичних витоків російського шовінізму, нині — расизму. Значно пізніше з'явилися близькі його концепціям праці літературознавця Деніела Ранкур-Лафер'єра («Рабська душа Росії: проблеми морального мазохізму та культ страждання» / «The Slave Soul of Russia: Moral Masochism and the Cult of Suffering» (Ранкур-Лафер'єр, 1995)), історика Олега Будницького («Історія тероризму в Росії у документах, біографіях, дослідженнях» (Будницький, 1996)), письменника Євгена Гуцала («Ментальність орди» (Гуцало, 1996)), які вивели формулу російського менталітету; в цьому ж річищі були опубліковані після 2014 р. студії Лариси Якубової (««Русский мир» в Україні: на краю прірви» (Якубова, 2018)) та Миколи Еппле («Незручне минуле. Пам'ять про державні злочини в Росії та інших країнах» (Еппле, 2020)).

Варто врахувати, що старт розробкам такого роду дав саме Волошин, який не тільки описав «вірус більшовизму», але й обґрунтував витоки, вказав його больові точки. Спираючись на праці Ж. Мішле, А. Ламартіна, Г. Лебона, А. де Кюстіна, А. Мартена, М. Костомарова, В. Ключевського, він вивів формулу циклічних катастроф (духовна криза, авторитарне правління вождів, одержимість мас агресією) і політичної поведінки Росії (терор як державна ідея та інструмент влади). У такому ракурсі подано **проблематику цієї статті**, яка висвітлює генезис та структуру расизму — тему, актуальну в нинішніх геополітичних реаліях. Висвітлення позицій мислителя-гуманіста означає і його вказівки щодо протидій російським загрозам. **Застосовані методи** — порівняльно-історичний, типологічний, біографічний — висвітлюють історіософську концепцію митця як цілісний конструкт.

Задовго до Аркадія Белінкова (користувався з 1961 р. терміном «радянський фашизм»), який підвів до висновку, що «Росія та її народ приречені на деспотичне самодержавство, ко-

тре протягом всієї історії змінює тільки форми правління і назву», Волошин писав: «червоні у перспективі приймуть лозунг “За єдину Росію” та поведуть її до єдинодержавія» (Волошин, 2008, с. 499). Причому тими ж методами державного управління — доносами, загрозами життю через тортури і страти, тюремною ізоляцією, засланнями, — які присутні тут в усі епохи:

Что менялось? Знаки и возгласья?..

Ныне ль, даве ль? — все одно и то же:

Волчьи морды, машкеры и рожи,

Спертый дух и одичалый мозг,

Сыск и кухня Тайных Канцелярий,

Пьяный гик осатанелых тварей,

Жгучий свист шпицрутенов и розг

(Волошин, 2003, с. 336).

Поет заявляє: узаконене, вкорінене протягом століть насильство стало нормою існування російського суспільства. У всі часи воно звично витримує «гнёт веков свинцовых», сприймає як належне мілітаристську репресивну машину — «дикий сон военных поселений, / Фаланстер, парадов и равнений, / Павлов, Аракчеевых, Петров, / Жутких Гатчин, страшных Петербургов, / Замыслы неистовых хирургов / И размах заплочных мастеров» (Волошин, 2003, с. 336). Головна проблема в тому, що країна з хижачькими правилами співжиття —

Русь Малют, Иванов, Годуновых,

Хищников, опричников, стрельцов,

Свежевателей живого мяса,

Чертогона, вихря, свистопляса:

Быль царей и явь большевиков

(Волошин, 2003, с. 335) —

нав'язує свої антигуманні підходи західному світу. А той не бачить, не хоче бачити, що має справу з девіантними моделями поведінки.

Волошинське твердження «В мире нет истории страшней, безумней, чем история России» засноване на ситуаціях і фактах, які поет сприймав безпосередньо. Але головним його аргументом стала масштабна історична інтроспекція, включно з портретами правителів, у якій він показав шлях країни з його домінуючим вектором смерті, руйнації, хаосу. Причому був абсолютно переконаний у неминучості розпаду й загибелі Росії — бачив цю перспективу, проаналізувавши всю російську історію та російську ментальність. Одразу після перевороту 1917 р., услід за М. Бердяєвим, який відзначав колосальну відмінність російської революції (суцільної дезорганізації та розпаду, що веде до смерті культури) від французької, де «діяв сильний державний і національний інстинкт народу» (Бердяєв, 2007), підкреслив інтенцію тотального вибухового руйнування: «В анархии

все творчество России: / Европа шла культурою огня, / А мы в себе несем культуру взрыва». У творах розвивав думку про генезис програм руйнації і азійсько-ординського розширення, зокрема, писав у начерку поеми «Росія (Витоки)» (1928):

На западе язык, обычай, право
Сложились розно в каждой из долин,
А мы — орда. У нас одна равнина
На сотни верст — единый окоём.
У нас в крови еще кипят кочевья,
Горят костры и палы огнищан,
Мы бегуны, мы странники, бродяги,
Не знавшие ни рода, ни корней...
Бездомный ветр колючий и морозный
Гоняет нас по выбитым полям

(Волошин, 2004, с. 565).

Цивілізаційна прірва між Заходом і Росією надто велика. Поет розлого коментує відмінності, але вважає, що головну роль у розбіжності світів відіграє відсутність не так осілості й бажання господарської розбудови країни, як усяких моральних рамок. На його думку, ця «невнятная земля», «живущая обычаем звериным / Из века в век вне смены царств и рас» (Волошин, 2004, с. 566), оманлива тонкою амальгамою культури та неймовірно жорстока в соціальних зрушеннях: «При добродушьи русского народа, при сказочном терпенье мужика, — / Никто не делал более кровавой / И страшной революции, чем мы. / ...никто / С такой хулой не потрошил святыни, / Так страшно не кощунствовал, как мы» (Волошин, 1991, с. 199). Подібно й у написаній в Одесі статті «Російська безодня» (березень 1919 р.) констатував, проводячи аналогії з Європою, що: а) «психологічний омут безумства й біснуватості, який розверзся в Росії, є страшнішим від стихійних фізичних бід»; б) «більшовизм — явище національне» (Волошин, 2008, с. 413).

Ключовим у характеристиці більшовизму (рашизму) є слово «безумство», яке характеризує органічний для країни дух анархії, хаосу, абсурду. Усім своїм історичним шляхом Росія готувала «апокаліпсис революцій»: раптово розверсту безодню, бойовище серед тиші, часи, коли «стал человек один другому — дьявол». Теза про беззмістовний і безпощадний російський бунт у волошинській статті «Росія розіп'ята» (1920) аргументується в гердерівському ключі специфікою менталітету: «велика російська рівнина — це первозданна країна біснуватості... тут з незапам'ятних часів бродить хміль безумства. Властивість бісів — вміння дробитися і множитися» (Волошин, 2008, с. 497). Промовисті повтори: «вся судьба России — / Страшная безумная судьба», «в мире

нет истории страшней, безумней, чем история России», народ «безумит хмель свободы», «до ужаса отчетливо стало понятно, что русская революция будет долгой, безумной, кровавой», «Над зыбким мороком болот / Бесовский правит хоровод. / Народ, безумием объятый», «Народы, племена / Безумствуют, кричат, идут полками» — доповнює низка характеристик Росії: «раба, жертва, стихия». Ці характеристики супроводжуються епітетними уточненнями: «темная, обугленная, поруганная, изневоленная, распластанная, пьяная, окаянная, бездомная, гулящая, хмельная, разоренная, окровавленная, распятая, опаленная, юродивая». Думку щодо фантазмагорично-абсурдного способу тривання країни, про яке висловлювалися Салтиков-Щедрін, Гоголь, Чехов, поет концентрує в кількох рядках: «Кто ты, Россия? Мираж? Наваждение? / Была ли ты? есть? или нет? / Омут... стремнина... головокружение... / Бездна... безумие... бред...» (Волошин, 2003, с. 293). Переживши «сумасшествие Мартобря» й гартуючи дух у «плавильному горні всеросійських ордалій», поет говорив про себе у третій особі: «Тебя свидетелем безумий их поставлю / И проведу тропой лезвийной / Сквозь пламена войны / Братоубийственной, напрасной, безысходной» (Волошин, 1991, с. 167).

Старт апокаліпсису, переворот 1917 р. він подає як вторгнення бісівських сил через портал Петрограда. Місто, збудоване на «хисткому мороку боліт», ніби «злий шаман» відкрило шлюзи для нечисті, що хлинула на всі боки, розлилася по країні. Ніхто не бачить нашествия демонів, котрі сунуть у відкриті розрухою двері, адже усі заклики есерів, анархістів, більшовиків, усі тодішні ідеології — «бубна мерное бряцанье», спустошили свідомість людей. Вакуум заповнюють біси: «духи мерзости и блуда / Стремглав кидаются на зов, / Вопя на сотни голосов». Символіка вірша передає саму суть жовтневої революції, котра відбувалася без підготовки, плану, без сенсу й пощади. Після відречення Романових раптово крізь портал Петербурга

Вся нежить хлынула в сей дом
И на зияющем престоле,
Над зыбким мороком болот
Бесовский правит хоровод.
Народ, безумием объятый,
О камни бьется головой
И узы рвет, как бесноватый...

(Волошин, 2003, с. 255).

Покликаючись на «Бісів» Достоевського, поет виставляє діагноз: «революційне піднесення» мас є наслідком одержимості, спровокованої ненавистю, і «шаманської» маніпуляції

свідомістю росіян. Щоправда, на перших порах вважає, як і більшість тодішньої інтелігенції, що хвороба тимчасова, біснуватість виліковна, а переселені в стадо свиней біси скоро ринуться в безодню. Проте наступні роки терору утвердили його в думці, що країною правлять антигуманні, агресивні, мілітаристські програми, котрі росіяни протягом століть сприймали (радіше, плекали) як суспільну норму.

Пізніше історик Олег Будницький, досліджуючи роль тероризму в російському визвольному русі, вказав на його *позитивне сприйняття масами*; навіть російські ліберали співчували йому, надавали значну матеріальну підтримку (Будницький, 1996, с. 18). Епоха «офіційного» тероризму, яку відкрив у 1866 р. своїм пострілом Д. Каракозов, і яка швидкими темпами проростала в масах під маскою шляху до свобод, вела до стрімкого нарощування кровопролиття.

Першим тоталітарним політичним проектом у світі був російський офіційний терор з боку держави, другим — тоталітаризм, що витіснив терористичні рухи есерів, анархістів тощо — тероризм більшовицький. Він уміло створював симулякри класової ворожнечі. У вірші «Громадянська війна» (1919) поет говорить про міжкласову ненависть — «гнев, жадность, мрачный хмель разгула», про нетерпимість низів, «лишенных всех корней», обдурених, «отравленных темной волей» та лозунгами на кшталт «хто не з нами — той проти нас». Люмпенська помста дворянам, інтелігенції зумовила й безпрецедентний масштаб червоного терору — наслідку маніпулятивних стратегій влади. Остання завжди приділяла особливу увагу розробці механізму контролю та силового впокорювання, безвідмовного з часів Івана Грозного. Прикриваючись фікцією про комунізм і світ рівності, вона побудувала простір ГУЛАГу, де, забезпечуючи її потреби, функціонують не громадяни, а піддані та раби, котрі «проходят по земле, / Слепые и глухонемые... / Собою бездны озаряя, / Они не видят ничего, / Они творят, не постигая / Предназначенья своего» (Волошин, 2003, с. 261). Безсенсове безтямне руйнування — стиль життя таких суб'єктів; поет називає їх «демони глухонімі», «бігуни», «перекотиполе», «бродяги без роду й коренів». Ці «сліпі» й «глухонімі» мають за модель поведінки т. зв. «дурь самодержавья», власне, програму офіційного терору, яка вповні розгорнулася після 1917-го.

Розуміючи потенційну небезпеку більшовизму, Волошин вбачав невідпорну силу більшовицької пропаганди у її «незвичайній примітивності», пояснював її вплив на великі маси тим, що «більшовики досконало вивчили всі

болючі сухожилля людського мозку й прекрасно знають усі центри жадібності, скупості, егоїзму, на які досить натиснути, щоб зразу й безпомилково заволодіти психологією пацієнта» (Волошин, 2008, с. 416). Маніпуляція над свідомістю мільйонів, підміна правди порожніми гаслами схожі на епідемію, масове зараження смертельними трихінами (інтертекстуальні алюзії на Достоевського у поезії «Трихіни», 1917), але, акцентує Волошин, це і є «картина Європейського світу, котрий поступово заражується більшовизмом» (2008, с. 416). Відчувши себе втягнутим у вир «того жахіття, яке являє собою вся російська історія» (Волошин, 2008, с. 492), намагаючись знайти відповідь на питання, чому саме Росія породила грандіозне масове божевілля, поет виходить з аксіоми: «кожна держава виробляє для себе форму правління відповідно до рис свого національного характеру та обставин своєї історії» (Волошин, 2008, с. 460). Обставини подає у вірші «Кітеж» (1919): «Как лютый крестовик-паук / Москва пряла при Темных и при Грозных / Свой тесный безысходный круг... / Ломая кость, вытягивая жилы, / Московский строился престол» (Волошин, 2003, с. 280).

Однак, хоча Московське царство заснували ординці, це були трансформовані ординці: народ спіткнувся на осілості. Для кочовиків, яких прив'язали до певної території, змусили служити васалу й обмежувати себе, такий стан речей був рівноцінним рабству, адже втрачався стрижень воїна-кочівника. Компенсація відбувалася через т. зв. «буслаєвщину», безпрецедентно жорстоку поведінку і грабіж, адже, стверджував Є. Гуцало, полемізуючи із С. Соловйовим, «кочівник завжди перемагав і перемагає землероба» (Гуцало, 2021, с. 211). Такий відторгнутий від власного призначення народ байдужив до своєї долі, ставав одержимим демонами руйнації та самознищення. У вірші «Російська революція» (1919) словами «Пусть бунт наш — бред, пусть дом наш пуст» Волошин позначив суспільні настрої в часи заколоту. Втім, дискурс безсенсового, безтямного руйновища присутній назагал у поведінці «демонів глухонімих», не прив'язаних до своєї землі чи цінностей осілого життя. Перекотиполе, бродяги, підтверджує думку поета український шістдесятник, вони безкінечно повторюють один сюжет: несуть у мирні працьовиті краї немир'я, «постійно ескалують ці неспокій та немир'я по безмежних просторах» (Гуцало, 2021, с. 210).

Апокаліпсис 1917 р. зумовила духовна деградація російського народу і кожної людини зокрема; поет-містик вважав, що відкрилися шлюзи для неконтрольованого нашестя де-

монів. На його думку, масовий терор — не що інше, як витіснення всіх людських якостей, наслідок імморалізму, культивованого владою та народом. І в унісон з В.І. Вернадським, який 22.02.1921 р. (Волошин у лютому якраз виступав з віршами у сімферопольській квартирі Вернадських у присутності професури Таврійського університету) писав у щоденнику: «Пережив розпад життя, руйнацію... Величезна кількість злочинів, крові, мук, страждань, дрібних і крупних — не прощених тим, хто здійснив, — підлостей і гидот із-за страху, переляку, чуток і чуток без кінця... Люди живуть у кошмарних обставинах та психозі. Страх охоплює не тільки гнаних і переможених, — але, що дивно, гонителів і переможців» (Вернадський, 1997, с. 116) — фіксував, як суспільство поглинає тваринний жах.

Численних авторів більшовицького терору В. Семененко розділив на три категорії: «холоднокровні й безжальні фанатики пролетарського меча, нечисті на руку й совість кар'єристи, покидьки суспільства з садистськими нахилами» (Семененко, 1994, с. 5). Останніх, котрі й зумовили нечуваний масштаб убивств, поет показав у циклі «Личини» (1919) — портретній галереї кримінальних типажів, породжених більшовизмом. У віршах «Червоноармієць», «Матрос», «Більшовик», «Спекулянт» та ін. показано, хто насправді рухає російську історію. Вражає точність, з якою Волошин змалював з натури породу убивць-напівлюдей, рекультивовану безсенсовими й безпощадними бунтами. Селекція відбувалася протягом століть через шеренгу державних деспотій, котрі формували менталітет раба-убивці, грабіжника, мародера. Темне нутро росіянина, одержимого демонами фашизму, побачив світ і у нинішній російсько-українській війні.

Звірства представників радянської влади майже забулися. Свідчення про червоний терор і тих, хто його здійснював, практично знищені. Цю сторінку історії перегорнули самі виконавці, їхні нащадки наклали на неї табу. Але докладні портрети монстроподібних «діячів революції» є справжніми протоколами для суду історії.

Більшовик — «зверем зверь», раніше був вантажником у порту. Цей бандит з двома пістолетами за поясом вирішує долю дворян, чиновників, інтелігенції. В ейфорії від пролитої крові заявляє: «Буржуй здесь мой, и никому / Чужим их резать не позволю!». *Матрос*, татуйований драконами, вщерть переповнений агресією: «на мушку брал да ставил к стенке, / Топил, устраивал застенки»; «Взгляд мутный, злой, как у дворян... / Устроить был всегда не прочь / Варфоломеевскую ночь. / Грабил дома, искал наживы, / Награбленное грабил,

пил». Ця твариноподібна істота озвучує великі плани, пролетарську мету: «Возьмем Париж... весь мир... а после / Передадимся Колчаку» (Волошин, 2003, с. 321). У кількох словах — уся ідеологія, вся суть експансіоністської риторики більшовиків та їхньої ідеї світової революції.

Червоноармієць — також грабіжник і вбивця, керований грубими інстинктами. Звичний до погромів, він отримує насолоду від руйнування дворянських садиб чи першого-ліпшого заможного дому. Його захоплює виключно процес — «палить из пулеметов», «высаживать дверь прикладом», «выбить плечом окно», «подпалить горище», «толпою врываются в дом». Причому цілком байдуже, з ким і за кого воювати: «Да не все ль равно? / Петлюра, Григорьев, Котов, / Таранов или Махно». Він, іронізує поет, здатен лише «Громить поместья и прочь / В степях по грязным дорогам / Скакать в осеннюю ночь. / Забравши весь хлеб, о "свободах" / Размазывать мужикам. / Искать лошадей в комнатах / Да пушек по коробкам». Доля його — «умереть под канавой / Расстрелянным за грабеж» (Волошин, 2003, с. 319). Мародери усі — більшовик, матрос, червоноармієць. Ці личини постають як персоналізоване інfernальне зло і явно контрастують з образами Робесп'єра чи Марата. Але кореспондують з відомим «Портретом» Валерії Новодворської, що є, по суті, збірним портретом російського суспільства 2020-х, показуючи рівень його стрімкої деградації з часів «екстраординарної терористичної розрухи Ульянова-Леніна». Того, хто убивства, злодійство, руйнування — «ці звичаї і ці норми ввів до державної ідеології, до кривавої соціальної філософії, позвавши і призначивши на роль захисників російської імперії кримінальних злочинців та авантюристів, таким чином до абсурду криміналізувавши як історію Росії, так і до абсурду стероризувавши історію "народів Росії"» (Гуцало, 2021, с. 181–182).

Для суду історії Волошин описує «страшні часи, коли ішли суцільні розстріли: усе життя було в пароксизмі терору», документує факти убивств, тортур, коли Кримський ревком на чолі з Бела Куном і Розалією Залкінд страчував цілі родини в декількох поколіннях. З листопада 1920 і до кінця 1921 р. у Криму було розстріляно близько 150 тисяч людей. У вірші «Бійня» (підзаголовок «Феодосія, грудень 1920») поет вказав цифри страчуваних щодня, місця розстрілів («за Чумной, по дороге к свалкам», «за Карантином», «у часовни Ильи-Пророка»), описав смертельну блідість ще живих, конвої катів-червоноармійців. Те, що називав «дном пекла», подав фрагментарно. Розстрілу великих груп людей («Пулеметом дробят их

кости и кольем / Протыкают яму до самого дна» («Бійня», 1921); «Полминуты работали пулеметы. / Доканчивали штыком» («Терор», 1921)) та кадрам кінохроніки, від якої кров холоде в жилах: «Кто бежал, оставляя кровавый след? / Кто стучался и бился в ворота и ставни? / Раскрылась ли чья-нибудь дверь перед ним?..» (Волошин, 2003, с. 339), — протиставляв кадри буднів «чрезвычайок»: «Торопливо подписывали приговоры. / Зевали... Пили вино. / С утра раздавали солдатам водку...» Після масових убивств кати «С широкою русскою песней / Возвращались в город домой» (Волошин, 2003, с. 340). Зафіксований тут грудень 1920 р. пізніше, у листах, назвав «страшними часами»; «ішли суцільні розстріли: усе життя було в пароксизмі терору». 24.04.1921 р. писав мистецтвознавцю К. Кандаурову: «Страшніших часів Крим не переживав. За ці п'ять місяців страчено близько 30 тисяч (тобто стільки, скільки у всій Франції за всі 10 років Великої революції!)» (Волошин, 2013, с. 359). Оцінку та повне розуміння ситуації подає нижче: «Кажуть про припинення Терору з травня... Але я не вірю. Розпорядження з півночі про припинення Терору ведуть лише до спішної ліквідації людського матеріалу з підвалів. Стратити за місцевою термінологією — це «розміняти», «хлопнути». Страта — «шльопка» (Волошин, 2013, с. 360).

Настав новий виток апокаліпсису: влада через продподаток організувала голод у Криму (з осені 1921 до весни 1923 р.). Жертвами його стали майже 100 тисяч жителів, фіксує Волошин у листах до В. Вересаєва. Якщо терор знищив інтелігенцію, то голод пройшовся по селянству — здебільшого це були кримські татари: їх, за підрахунками, загинуло близько 76 тисяч. Гоя та В. Верещагін з їхніми антивоєнними полотнами, сарказм Д. Свіфта, котрий в одному з памфлетів 1729 р. пропонував «рятувати» ірландських бідняків від голоду шляхом поїдання дітей, блякнуть перед реальністю, яку забезпечили більшовики: «кожного тижня ми робимо такий прогрес у області жахить, що жодна найжорстокіша фантазія не може наздогнати» (Волошин, 2013, с. 475). Відтак у березні 1922 р. визнає: «Загальний стан Криму катастрофічний. На вулицях картини XII століття — міста в часи Чорної Смерті й голоду. Повзають тротуарами помираючі, стогнуть під парканами татари. Валяються неприбрані трупи. Могили на кладовищі нікому рити. Трупи звальюються у спільний рів — голі. З дитячих притулків їх витрушують мішками» (Волошин, 2013, с. 433). У листах до Вересаєва від 12–18 березня, 23 та 30 квітня 1922 р. (їх фрагменти адресат опублікував у статті «В Криму» у газ. «Московский поне-

дельник», № 1 від 12.06.1922 р.) задокументовано жахливі картини мору, факти канібалізму, розстрілів за спровоковані голодом убивства (Волошин, 2013, с. 433; 468; 475–476).

Мова йде про макабричні масштаби зла: про епідемії тифу, холери, про цілі ешелони з людьми, що гинули від аварій чи хвороб, рятуючись від голодної смерті, розстріли голодних дітей у порту. Вказані й причини: «Продподаток у Криму був узятий повністю, і більшість тайників з хлібом були викриті. Звідси цей голод у селах» (Волошин, 2013, с. 435). Написаний замість запланованого поетом циклу вірш «Голод» (1923) — один з документів, реквієм «стомленої від жаху душі» філантропа-очевидця, співмірний зі спогадами свідків Голодомору в Україні 1932–1933 рр.

Масові смерті, за якими стояла спекулятивна брехня в оруелівському форматі, не були тимчасовими проявами насильства. Гори брехні громадили росіяни в роки Громадянської і Першої російсько-української війн, гори брехні задіяні у нинішній війні: «Скільки понадобилось лжи / В эти проклятые годы, / Чтоб разъярить и поднять на ножи / Армии, классы, народы?..» (Волошин, 2003, с. 344). Занурення через брехню у звірячий стан російських низів, показане поетом, — це і є перебіг «внутрішнього апокаліпсису» в Росії, котра з дна створеного нею пекла не припиняє експортувати «апокаліпсис вселенський» (Л. Якубова).

Світоглядний попередник Якубової Волошин запропонував образ-концепт «Росії розіп'ятої» (вірші, виступи 1919–1920, однойменна стаття 1920), яка в судамах продукує армагеддони, заливає планету ненавистю та ріками крові та є антитезою розіп'ятому Спасителю. Країна в рецепції поета постає не як жертва, розіп'ята зовнішніми факторами, а як п'яна безумна блудниця, котру розпинають біси внутрішні. Вона обрала антигуманні цінності, пасивністю-лінивством потурає злу, стає одержимою демонами різних гатунків, відповідно одні біси пожирають інших. Невипадково другу ключову її характеристику (перша, нагадаю, «безумство») митець подає через «сон розуму» населення, який, відомо, породжує чудовиськ. У вірші «На вокзалі» (1919) портрет люду різних національностей («Беженцы из разоренных, / Оголодавших столиц, / Из городов опаленных, / Деревень, аулов, станиц, / Местечек: тысячи лиц») символізує країну, розіп'яту летаргічним сном. Держава-казарма звела до нуля все індивідуальне, ліквідувала свободи. Відповідно абсолютна пасивність, безпам'ятство, бездіяльність мислі та чину віками роблять свою справу: все людське безпробудно спить.

Застиглі люди-манекени в неприродно повернутих позах, ніби машкари із страшного сну Гої, перебувають в напівсвідомому стані: «спят вони по вокзалам, / Вагонам, платформах, залам, / По рынкам, по площадям, / У стен, у отхожих ям» (Волошин, 2003, с. 285). Піддатливий до маніпуляцій і навіювань різного роду (неважливе й джерело впливів: утиски влади чи заклики революціонера-агітатора), цей людина розуміє тільки просту команду, любить її виконувати, «служити». І не може прокинутися — сотні тисяч ментально неповноцінних людей сплять, пише Волошин, «задыхаются в смрадном / Испареньи тел и души. / Точно в загробном мире, / Где каждый в себе несет / Противовесы и гири / Земных страстей и забот». Ці нещасні, вимкнуті з реальності, є варіантом т. зв. «мертвих душ», й усі вони, продовжує поет,

И социальный мессия,
И баба с кучей ребят,
Офицер, налетчик, солдат,
Спекулянт, мужики —
вся Россия!

Вот лежит она, распята сном,

По вековечным излогам,
Расплесканная по дорогам,
Искусанная огнем,
С запекшимися губами,
В грязи, в крови и во зле,
И ловит воздух руками,
И мечется по земле.
И не может в бреду забытья,
И не может очнуться от сна

(Волошин, 2003, с. 286)

[Виділено мною. — Л. Г.]

Символіка летаргічного сну прозора. Колективний портрет населення говорить не про заснулих на вокзалі чи ситуацію транзитного характеру, що стосується представників різних класів / субкультур. Це атемпоральна інтроспективна характеристика країни, «рабська душа» якої, вважав Д. Ранкур-Лафер'єр, звикла до страждань, самотуртур і самознищення. І якщо джерелом зла, за Волошином, є окремих некритичний суб'єкт, виконувач нав'язаних воль, раб Божий, слуга Отчєства, слуга априорі кожного вищестоящого, людина колективна, інтегрована в масу, то масовий «сон» народонаселення є надпотужним підсиленням вселенського зла — широкою брамою для нього, компостом, на якому зростають згадані вище личини: убивці, садисти, кати.

Таким чином, інтегративна концепція поведінкових програм Росії та російського населення у транскрипції поета має особливу цінність. Не тільки для розуміння причин породжуваних

країною катастроф, але й для пошуку ефективних протидій їм сьогодні, у XXI ст. Світ потребує антидоту моделі тиранії / терору, що набрав оберти усередині та за межами держави. Уже тоді, в 1920-х рр., стало ясно: усі перспективи країни, що обрала соціалізм, «явище вкрай реакційне», за Волошином, могли реалізуватися лише у полі поетапного саморуйнування. У формулі «соціалізм = ентропія» (Волошин, 2013, с. 747) йдеться якраз про хаос, апокаліптичний колапс.

Велика заслуга Волошина у тому, що він бив у набат, прагнув попередити про майбутні трагедії, наголошував: «Сотни лет тупых и зверских пыток, / И еще не весь развернут свиток, / И не замкнут список палачей» (Волошин, 2003, с. 336). Його аналіз російської історії та реалій червоного терору звів заклик більшовиків до теорії тупикового шляху. Окремої уваги заслуговують його висновки про те, що програми руйнівного характеру, створювані в російській державі протягом століть, приховують загрозу для всього цивілізованого світу. Застереження на кшталт «Кто там? Французы? Не суйся, товарищ, / В русскую водоверть! / Не прикасайся до наших пожарниц! / Прикосновение — смерть» (Волошин, 2003, с. 293) перегукуються з констатацією: «Росія з дивовижним пристосуванством виношує у собі смертельні есенції отрут, бактерій і блискавок. Союзники чинять розумно, коли остерігаються втручатися у внутрішні справи Росії та не хочуть брати активної участі в нашій громадянській війні. Англіїці тисячу разів мають рацію, коли, боячись торкнутися нас, протягують нам їжу й припаси з палі, як прокаженим» (Волошин, 2008, с. 488).

По суті, у 1917–1924 рр. було вперше зафіксовано формулу небезпечної для цивілізації держави. Волошин перевірятиме свою позицію подальшим аналізом. Наступні декілька років, до поч. 1930-х рр., повністю змінять у бік песимізму світогляд гедоніста й сонцепоклонника — того, хто вірив у людей, у новий всесвіт, в якому «каждая частица вещества / С другою слита жертвенной любовью» (Волошин, 1991, с. 177). Ці роки остаточно підкосять здоров'я поета — і його «старая всей пережитой кровью, / Усталая от ужаса душа» уже не матиме жодних ілюзій. А буде змушена визнати на тодішньому цивілізаційному витку непоборність смертоносного радянського шабашу, виплеканого російською історією. Душа мислителя у пошуку розкаяння від імені країни зможе відчувати лише «безмерную вину / Всея Руси — пред всеми и пред каждым» (Волошин, 2003, с. 380).

Перспективи подальшого вивчення. Цілісна позиція Волошина, конспективно пред-

ставлена у цьому тексті, досі залишається поза увагою дослідників. Попри потребу у розширених трактуваннях та міждисциплінарних підходах, зокрема адекватному декодуванні циклу поем «Шляхами Каїна», вона не допускається до розгляду російськими науковцями. Вони із зрозумілих причин «не помічають» викладки українця, що кинув виклик Російській імперії, піддають пропагандистській обробці його концепції. Система й тепер, після десяти років замовчування поета, захищає себе, а спекулятивна вакханалія довкола його текстів 1917–1924 рр. тільки посилюється. Маркер суспільних настроїв — Російська православна церква наполягає на винесенні Волошину анафемі (пропозиція ієрея Сергія Карамішева (Карамышев, 2012), нині стаття видалена із сайту, але збереглася в інтернет-архіві).

Без сумніву, волошинський діагноз, у якому присутні й зауваги щодо знешкодження країни-терориста, не варто ігнорувати. Адже задовго до констатації західним світом «після 24 лютого 2022 р.» і постанов міжнародних ор-

ганізацій про небезпечність країни-агресора, Максиміліан Волошин, повторю, першим подав об'ємну характеристику Росії, тотожну потрактуванням країни у XXI ст.

Враховуючи той факт, що Київ — місце не тільки народження митця, а й відродження його імені в науковому просторі (в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України Ігор Купріянов захистив першу дисертацію, присвячену Волошину (1971), вид-во «Наукова думка» опублікувало першу наукову монографію «Доля поета (Особистість і поезія Максиміліана Волошина)» (Куприянов, 1978), а українське Міністерство культури довгі роки забезпечувало функціонування Дому-музею Волошина в Коктебелі як науково-культурного центру), важливо продовжити традицію волошинознавства, розпочату в Україні вітчизняними науковцями. Вони зможуть запропонувати альтернативний погляд на історіософські тексти поета-гуманіста, очевидця початку апокаліптичного сценарію в Росії, написані ним у часи більшовицького терору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бердяев Н. Была ли в России революция? *Бердяев Н.А. Падение священного русского царства: Публицистика 1914–1922*. Москва: Астрель, 2007. С. 648–654.
2. Будницкий О. История терроризма в России в документах, биографиях, исследованиях. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 576 с.
3. Вернадский В.И. Дневники 1917–1921. Кн. 2: Январь 1920 — март 1921. Київ: Наукова думка, 1997. 396 с.
4. Волошин М.А. Письма к А.М. Петровой. *Из литературного наследия*. Вып. 2. Санкт-Петербург: Алетейя, 1999.
5. Волошин М.А. Собрание сочинений: в 13 т. (17 кн.). Т. 1. Стихотворения и поэмы, 1899–1926. Москва: Эллис Лак, 2003. 608 с.
6. Волошин М.А. Собрание сочинений: в 13 т. (17 кн.). Т. 2. Стихотворения и поэмы, 1891–1931. Москва: Эллис Лак, 2004. 768 с.
7. Волошин М.А. Собрание сочинений: в 13 т. (17 кн.). Т. 6, кн. 2. Проза 1900–1927. Очерки, статьи, лекции, рецензии, наброски, планы. Москва: Эллис Лак, 2008. 1089 с.
8. Волошин М.А. Собрание сочинений: в 13 т. (17 кн.). Т. 12. Письма 1918–1924. Москва: Эллис Лак, 2013. 992 с.
9. Волошин М. Лики творчества. Ленинград: Наука, 1988. 848 с.
10. Волошин М. Стихотворения. Статьи. Воспоминания современников. Москва: Правда, 1991. 480 с.
11. Генералюк Л. Червоний терор у Криму 1920–1923 рр. з позицій Максиміліана Волошина. *Наш Крим = Our Crimea = Bizim Qirimimiz*. Вып. IV: До 100-річчя Української Революції (1917–1923). Київ: Ін-т української археології та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2019. С. 50–64.
12. Гуцало Є. Ментальність орди. *Голодомор. Князя гора. Ментальність орди. Мертва зона*. Київ: Центр учбової літератури, 2021. С. 156–337.
13. Куприянов И. Судьба поэта (Личность и поэзия Максимилиана Волошина). Київ: Наукова думка, 1978. 230 с.
14. Карамышев С. Достоин ли Максимилиан Волошин анафемы? *Русская народная линия*. 28.05.2012. URL: https://web.archive.org/web/20121231143806/http://ruskline.ru/news_rl/2012/05/28/dostoin_li_maksimilian_voloshin_anafemy

15. Ранкур-Лаферрьер Д. Рабская душа России: проблемы нравственного мазохизма и культ страдания = *The Slave Soul of Russia: Moral Masochism and the Cult of Suffering*. Москва: Арт-Бизнес-Центр, 1996. 303 с.
16. Примаченко Я., Якубова Л. В обіймах страху і смерті. Більшовицький терор в Україні. Харків: КСД, 2016. 544 с.
17. Семененко В.И. Провинциальная ЧК: сб. статей и материалов. Харьков: Клио, 1994. 122 с.
18. Швець В. Як Путін завершить своє життя, або Хто підпалить у Росії громадянську війну. *OBOZREVATEL.com* 15.10.2022. URL: <https://war.obozrevatel.com/ukr/yak-putin-zavershit-svoe-zhittya-abo-hto-pidpalit-v-rosii-gromadyansku-vijnu.htm>
19. Эппле Н. Неудобное прошлое. Память о государственных преступлениях в России и других странах. Москва: Новое литературное обозрение, 2020. 576 с.
20. Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. Київ: Кліо, 2018. 384 с.
21. Resolution 2463. Further Escalation in the Russian Federation's Aggression against Ukraine. *Parliamentary Assembly*. 13.10.2022. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31390>

REFERENCES

1. Berdiiaev, N. (2007). Byla li v Rossii revoliutsiia? In Berdiiaev N. A. *Padenie sviashchennogo russkogo tsarstva: Publitsistika 1914–1922* (pp. 648–654), Moscow: Astrel [in Russian].
2. Budnitskii, O. (1996). *Istoriia terrorizma v Rossii v dokumentakh, biografiakh, issledovaniakh*. Rostov-na-Donu: Feniks [in Russian].
3. Vernadskii, V. (1997). *Dnevniki 1917–1921*. Vol. 2: January 1920 — March 1921. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
4. Voloshin, M. (1991). Pisma k A. M. Petrovoi. In *Iz literaturnogo nasledii*, Vol. 2, Sankt-Peterburg: Aleteia [in Russian].
5. Voloshin, M. (2003). *Sobranie sochinenii*. Vol. 1, Stikhotvoreniia i poemy 1899–1926. Moscow: Ellis Lak [in Russian].
6. Voloshin, M. (2004). *Sobranie sochinenii*. Vol. 2, Stikhotvoreniia i poemy 1891–1931. Moscow: Ellis Lak [in Russian].
7. Voloshin, M. (2008). *Sobranie sochinenii*. Vol. 6, Issue 2, Proza 1900–1927, Ocherki, stati, leksii, retsenzii, nabroski, plany. Moscow: Ellis Lak [in Russian].
8. Voloshin, M. (2013). *Sobranie sochinenii*. Vol. 12, Pisma 1918–1924, Moskva: Ellis Lak [in Russian].
9. Voloshin, M. (1988). *Liki tvorchestva*. Leningrad: Nauka [in Russian].
10. Voloshin, M. (1991). *Stikhotvoreniia. Stati. Vospominaniia sovremennikov*. Moscow: Pravda [in Russian].
11. Generaliuk, L. (2019). Chervonyi teror u Krymu 1920–1923 rr. z pozytsii Maksymiliana Voloshyna. In *Nash Krym = Our Crimea = Bizim Qirimimiz*. Issue IV: *Do 100-richchia Ukrainkoï Revoliutsii (1917–1923)* (pp. 50–64), Kyiv: In-t ukrainkoï arkeohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
12. Hutsalo, Ye. (2021). Mentalist ordy. In Hutsalo Ye. *Holodomor. Kniazha hora. Mentalist ordy. Mertva zona* (pp. 156–337), Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
13. Kupriianov, I. (1978). Sudba poeta (Lichnost i poeziia Maksimiliana Voloshina). K.: Naukova dumka, 230 [in Russian].
14. Karamyshev, S. (May 28, 2012). Dostoin li Maksimilian Voloshin anafemy? *Russkaia narodnaia liniia* [in Russian].
https://web.archive.org/web/20121231143806/http://ruskline.ru/news_rl/2012/05/28/dostoin_li_maksimilian_voloshin_anafemy
15. Rankur-Laferrer, D. (1996). *Rabskaia dusha Rossii: problemy npravstvennogo mazokhizma i kult stradaniia = The Slave Soul of Russia: Moral Masochism and the Cult of Suffering*. Moscow: Art-Biznes-Tsentr [in Russian].
16. Prymachenko, Ya., & Yakubova, L. (2016). *V obiiimakh strakhu i smerti. Bilshovytskyi teror v kraini*. Kharkiv: KSD [in Ukrainian].
17. Semenenko, V. (1994). *Provintsialnaia ChK: sbornik statei i materialov*. Kharkov: Klio [in Russian].
18. Shvets, V. (October 15, 2022). Yak Putin zavershyt svoje zhyttia, abo Khto pidpalyt u Rosii hromadiansku viinu. *OBOZREVATEL.com* [in Ukrainian].
<https://war.obozrevatel.com/ukr/yak-putin-zavershit-svoe-zhittya-abo-hto-pidpalit-v-rosii-gromadyansku-vijnu.htm>

19. Epple, N. (2020). Neudobnoie proshloie. Pamiat o gosudarstvennykh prestupleniakh v Rossii i drugikh stranakh. Moscow: Novoie literaturnoe obozrenie [in Russian].
20. Yakubova, L. (2018). "Russkii mir" v Ukraini: na kraiu prirvy. Kyiv: Klio [in Ukrainian].
21. Resolution 2463. (October 13, 2022). Further Escalation in the Russian Federation's Aggression against Ukraine. *Parliamentary Assembly* [in English].
<https://pace.coe.int/en/files/31390>

Lesia Generaliuk,

Taras Shevchenko Institute of Literature of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
ORCID iD 0000 0002 5095 5943
e-mail: legeneraliuk@ukr.net

**"APOCALYPSES OF REVOLUTIONS", MASS TERROR,
AND WAR IN PERCEPTION OF MAKSYMILIAN VOLOSHYN AS EYEWITNESS OF THE EVENTS**

The article offers a new interpretation of a creative output of Maksymilian Voloshyn in 1917–1924 in the light of his reactions on the apocalyptic events of the early 20th century — revolutions, wars in Russia. His own understanding of the October Revolution and Bolshevik terror, Maksymilian Voloshyn as the poet, the artist, and the thinker with the European outlook, comprehensively expressed in the complete conceptual text — in poetry, publicism, letters and diary notes. The proposed article underlies the idea of cause-and-effect relationships in history, which provoked an attempt to logically justify the systematic destruction of the country's citizens by the same citizens.

Using thorough historical sources, Voloshyn pointed out the spontaneity and cyclic character of the Russian history, specified immorality of the governors, their despotic style of state management, identified the inhuman nature of state structures at all times. His merit lies in the fact that during the years of the Red Terror, he frankly spoke about massacre, artificially created famine, tortures and executions of hundreds thousand people in 1919–1923, documented crimes of the Soviet government and its representatives. Maksymilian Voloshyn depicted many disgusting types generated by Bolshevik system. He revealed simultaneously historical roots of Russian terrorism, and also presented options for its manifestation at the level of both the authorities and the lower strata of society. Through parallels with revolutionary events, the analysis of the historical past of Russia, visualization of personalities, the writer shows internal mechanisms, which define a role and a place of Russia in "the general tragedy of mankind". Besides, considering Russia the country with a "mad and terrible destiny", an aggressor, a threat to the entire civilized world, Maksymilian Voloshyn managed to provide markers of its neutralization.

Key words: civic poetry, publicism, historiosophy, historical algorithms of tyranny, autocratic slavery, aggressive policy, war, apocalypse, Bolshevik terror, providentialism.

*Стаття надійшла до редакції 17.10.2022.
Прийнято до друку 30.01.2023.*